

Kornelia Kędzióra-Kornatowska, Anna Grzanka-Tykwińska
Katedra i Klinika Geriatrii, Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy, Uniwersytet
Mikołaja Kopernika w Toruniu

Osoby starsze w społeczeństwie informacyjnym

Old people in the information society

Abstract

Fast progress of modern civilisation characterizes with permanent development of new technologies what implicates introducing more and more developed everyday use devices. That is why it is indispensable to learn how to use up-to-day equipment such as computer or cell phone. It is difficult to keep up with innovations, especially for seniors. Problems with adapting to the modern information society may cause marginalization or even social exclusions. To prevent such eventuality elders should educate themselves in their old days, that is possible thanks to the institutions such as Third Age Universities.

Gerontol. Pol. 2011; 19, 2: 107–111

key words: *aging, education, new technologies*

Wstęp

Największy postęp techniczny jako następstwo rozwoju cywilizacyjnego przypada na wiek XX. W poprzednich stuleciach zmiany następowały powoli, a starsze osoby społeczeństwo otaczało szacunkiem z powodu ich mądrości życiowej. Obecnie XXI wiek stanowi kontynuację dużych zmian, postępu i nowości technicznych. Wraz z postępowaniem technicznym, a także rozwojem nauk medycznych na świecie w szybkim tempie zachodzą zmiany w strukturze demograficznej — rośnie populacja starszych osób. Wiele osób z tej grupy wiekowej czuje się niepewnie i ma duże obawy, że nie poradzi sobie we współczesnym społeczeństwie. Osoby w podeszłym wieku sądzą, że nie nadążając za postępowaniem technicznym, nie tylko są bezużyteczne, ale również tracą autorytet. Uważają również, że współczesne społeczeństwo postrzega je jako obciążenie i przeszkodę w osiągnięciu przez nie postępu i dobrobytu. Charakterystyczna jest dla nich także postawa pełna uprzedzenia do

wszystkiego co nowe, a przełamanie niechęci do zmian nie przychodzi im łatwo. Jednak coraz częściej starają się aktualizować swoją wiedzę, między innymi przez włączanie się do systemu kształcenia ustawicznego w ramach Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Zadaniem tych instytucji — oprócz kształcenia — jest także przygotowanie starszych osób do aktywnego życia w społeczeństwie. Ich działalność pozwala na kontakt z najnowszymi osiągnięciami nauki i techniki, a także przeciwdziała społecznej izolacji osób w podeszłym wieku, a tym samym ich marginalizacji i nieakceptacji społecznej. Celem niniejszej pracy jest zaprezentowanie na podstawie dostępnego piśmiennictwa możliwości funkcjonowania starszych osób w społeczeństwie informacyjnym.

Starsze osoby w społeczeństwie informacyjnym a kształcenie ustawiczne

Mianem „społeczeństwo informacyjne” określa się system społeczny, w ramach którego występuje wysoki poziom rozwoju technologii, a kluczowym elementem wszelkiej działalności jest informacja [1]. Szybki postęp sprawia, że niezbędne jest ciągle doskonalenie technik pomocnych w gromadzeniu, przekazywaniu czy przetwarzaniu informacji [2]. W tego typu społeczeństwie nieodzowne stają się dokszał-

Adres do korespondencji:
mgr Anna Grzanka-Tykwińska
Katedra i Klinika Geriatrii, Collegium Medicum
im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. M. Skłodowskiej-Curie 9, 85–094 Bydgoszcz
tel.: (52) 585 40 21, faks: (52) 585 49 21
e-mail: grzankaanna@wp.pl

canie i uzupełnianie wiedzy oraz nabywanie umiejętności postępowania się nowoczesnymi urządzeniami. Niezwykle istotne jest również nieustanne aktualizowanie wcześniej zdobytej wiedzy [3]. Brak umiejętności postępowania się nowoczesnymi urządzeniami, a także problem z dostępem do nowych technologii mogą nawet prowadzić do społecznego wykluczenia. Szczególnie dotyczy to osób starszych, ponieważ właśnie oni najgorzej radzą sobie z postępowaniem współczesnej cywilizacji [4]. Ze względu na zjawisko starzenia się społeczeństwa i stale rosnącą grupę osób w podeszłym wieku pojawiły się w Polsce instytucje edukacyjne dla seniorów promujące ideę kształcenia przez całe życie. Kształcenie ustawiczne zakłada ciągłe odnawianie zasobów wiedzy, uczenie się i rozwój człowieka. Polega na nieustannym podnoszeniu kwalifikacji, zdobywaniu nowych umiejętności, a także przystosowywaniu się do postępu bez względu na wiek. Głównymi celami edukacji starszych osób są nie tylko ich aktywizacja intelektualna czy społeczna, ale także adaptacja do zmian zachodzących we współczesnym społeczeństwie oraz zdobycie wiedzy praktycznej, która ułatwi im dostosowanie do przeobrażającej się rzeczywistości [5]. Popularną formą edukacji osób starszych są Uniwersytety Trzeciego Wieku. Twórcą pierwszej tego typu instytucji był Francuz, Pierre Vellas. Z jego inicjatywy powołano w Tuluzie pierwszy na świecie Uniwersytet Trzeciego Wieku [6]. W Polsce pierwsza tego typu placówka powstała pod nazwą Studium Trzeciego Wieku w Warszawie przy Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego w roku akademickim 1975/1976. Założycielką tej instytucji była Halina Szwarc. W pierwszym roku działalności Studium w zajęciach uczestniczyło 350 osób [6]. Do końca ubiegłego stulecia liczba takich placówek wynosiła zaledwie 28. Charakterystyki większości z nich dokonały Jopkiewicz i Trafiałek [7] w swoim opracowaniu. Obecnie w całej Polsce istnieje blisko 200 Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Cieszą się one ogromnym zainteresowaniem, a liczba studentów wciąż rośnie. W placówkach tych włączone do systemu kształcenia ustawicznego starsze osoby mogą doskonalić wcześniej zdobyte kwalifikacje, a także aktualizować je w różnego rodzaju zajęciach. W ten sposób adaptują się one również do zmian zachodzących we współczesnym świecie. Intelektualna, społeczna i fizyczna aktywizacja seniorów zwiększa ich sprawność w tych zakresach oraz niezależnia od innych osób. Jednak, jak słusznie zauważa wielu autorów [8, 9], aby osoby w podeszłym wieku sprawnie funkcjonowały w ciągle zmieniającym się społeczeństwie, przygotowanie do

tego etapu życia powinno się zaczynać znacznie wcześniej. Już w młodości należy rozwijać zainteresowania i przyzwyczajając się do aktywnego spędzania wolnego czasu, ciągle aktualizować zasoby własnej wiedzy, tak by móc taki styl życia kontynuować w czasie renty czy emerytury.

Nowoczesne urządzenia w życiu starszych osób

Osoby starsze, niejednokrotnie bogate w doświadczenie życiowe i wiedzę, niestety często odczuwają strach i niechęć w stosunku do nowoczesnych urządzeń, które obecnie zdominowały świat. Nieumiejętność postępowania się przedmiotami teraz już codziennego użytku, na przykład telefonami komórkowymi, bankomatami, komputerami czy aparatami cyfrowymi, powoduje, że seniorzy czują się obco we współczesnym świecie. Podeszły wiek nie powinien oznaczać konieczności pozostawania poza dostępem do nowoczesnych urządzeń i możliwościami uzyskania informacji w życiu codziennym [10–16]. W niektórych badaniach wskazuje się, że wciąż duży procent starszych osób nie ma dostępu do internetu (tab. 1). Jednak ciekawą światła starsi ludzie, coraz częściej szukając dostępu do informacji, próbują wykorzystać internet jako narzędzie komunikacji (tab. 2). Internet oferuje nie tylko wiedzę w zasięgu ręki, podróże wirtualne, ale także łatwy dostęp do nowych znajomych i wiele innych przyjemności. Korzystanie z komputera przez starsze osoby umożliwia poprawę ich stylu życia i jego jakości. W przypadku osób o ograniczonej mobilności może nie tylko okazać się nieocenionym źródłem informacji, ale także być pomocny w załatwieniu wielu spraw, choćby zakupów *on-line* bez konieczności wychodzenia z mieszkania. Kopaniszyn [17] w swoim artykule podkreśla, że najważniejszymi aspektami uczestnictwa seniorów w społeczności internetowej są przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i samotności. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Batorskiego [18] w 2005 roku w zakresie korzystania z nowych technologii w różnych grupach wiekowych, zaledwie 12% osób między 60. a 64. rokiem życia korzystało z komputera, jeszcze mniej (8%) używało internetu, natomiast 22% potrafiło obsłużyć telefon komórkowy. W grupie osób powyżej 65. roku życia z komputera korzystało tylko 4% osób, z internetu 3%, natomiast z telefonu komórkowego 10% [18]. W badaniach z 2007 roku wskazuje się na nieznaczny wzrost w stosunku do roku 2005 [19]. Natomiast już w 2009 roku wśród osób w wieku 60–64 lat zanotowano, że z komputera korzystało 23,6% osób, z internetu 20,6%, tele-

Tabela 1. Dostęp i użytkowanie internetu wśród seniorów w różnych krajach europejskich w 2006 roku (%) [10]**Table 1.** Access and exploitation of internet among elderly people in different European countries in 2006 (%) [10]

Państwo	Brak dostępu do internetu	Ma dostęp do internetu, ale nigdy nie korzysta	Korzysta z internetu przynajmniej raz w miesiącu	Korzysta z internetu przynajmniej raz w tygodniu	Korzysta z internetu codziennie
Austria	59,7	21,5	6,3	5,5	6,4
Belgia	64,7	22,0	2,2	4,9	6,3
Bułgaria	69,7	28,4	0,3	0,0	0,4
Dania	46,2	20,4	3,3	11,7	18,0
Estonia	52,8	36,1	2,7	2,4	5,6
Federacja Rosyjska	90,1	7,3	0,6	0,5	0,1
Francja	69,4	13,9	2,3	4,6	9,9
Hiszpania	64,0	33,3	0,0	0,9	1,8
Holandia	46,5	19,1	5,7	12,3	16,5
Niemcy	74	9,1	5,0	6,3	5,6
Irlandia	55,3	28,1	4,5	7,1	5,0
Norwegia	55,1	17,1	4,5	9,6	13,7
Polska	70,2	27,6	1,2	0,3	0,8
Słowacja	55,7	39,2	1,2	1,6	1,6
Węgry	91,9	3,1	1,6	1,2	1,9

Tabela 2. Odsetek osób starszych korzystających z nowych technologii w latach 2005, 2007, 2009 w Polsce [18–20]**Table 2.** Percentage of elderly people using new technologies in Poland, 2005, 2007, 2009 [18–20]

Rok	Grupa wiekowa	Korzystanie z komputera	Korzystanie z internetu	Korzystanie z telefonu komórkowego
2005	60–64 lata	12	8	22
	≥ 65 lat	4	3	10
2007	60–64 lata	18	14	47
	≥ 65 lat	5	4	22
2009	60–64 lata	23,6	20,6	63,4
	≥ 65 lat	7,5	5,8	35,7

fon komórkowy obsługiwało aż 63,4% osób. Wraz z upływem czasu wzrost odnotowano również w grupie osób powyżej 65. roku życia. W 2009 roku z komputera korzystało 7,5% osób, z internetu 5,8%, natomiast z telefonu komórkowego aż 35,7% [20]. Dane te przedstawiono w tabeli 2. W Hiszpanii niewiele większy odsetek osób powyżej 65. roku życia korzysta z nowych technologii w porównaniu z polskimi seniorami. W 2007 roku z komputera korzystało 12,8% osób w wieku 65–74 lat, z internetu

7,9%, a telefonu komórkowego używało 51,7% (tab. 3). Jak stwierdzono w badaniach, grupą szczególnie narażoną na wykluczenie cyfrowe są emeryci, osoby bierne zawodowo i bezrobotni. W polskich gospodarstwach domowych w 2003 roku telefon komórkowy miało zaledwie 19,81% mężczyzn i 11,03% kobiet rencistek. Wśród emerytów liczba ta spadła do 10,01% mężczyzn i 4,33% kobiet [21]. Badani seniorzy mający telefon komórkowy wskazywali pozytywne strony jego użytkowania i za

Tabela 3. Odsetek osób starszych korzystających z nowych technologii 2007 roku w Hiszpanii [10]
Table 3. Percentage of elderly people using new technologies in Spain 2007 [10]

Rok	Wiek	Korzystanie z komputera	Korzystanie z internetu	Korzystanie z telefonu komórkowego
2007	65–74 lat	12,8	7,9	51,7

najbardziej istotne uznali między innymi świadomość, że mogą zadzwonić do kogoś, kiedy mają problem czy kłopoty, i poczucie bezpieczeństwa, ponieważ wychodząc z domu z telefonem, nie obawiają się, że mogą się zgubić [16]. Badane osoby zwróciły także uwagę na trudności w użytkowaniu telefonu. Szczególny problem sprawiają im zbyt małe przyciski, nadmierna liczba opcji w menu, które są im niepotrzebne i utrudniają korzystanie z aparatu, zbyt mała wielkość wyświetlanego na ekranie tekstu oraz wielkość telefonu utrudniająca utrzymanie go w ręku i sprawne odczytanie tekstu [16]. Na podstawie przedstawionych wyników badań można stwierdzić, że mimo istniejących barier w stosowaniu nowoczesnych urządzeń przez osoby starsze z biegiem czasu coraz więcej seniorów korzysta z komputera, internetu i telefonu komórkowego (tab. 2). Odsetek osób użytkujących nowe technologie zależy od kraju, jaki zamieszkuje badana osoba, jak również od jej wieku. Częstotliwość korzystania z nowoczesnych urządzeń oraz umiejętność ich obsługi jest wyższa, im młodsza jest badana osoba.

Podsumowanie

W niniejszej pracy autorzy starali się dokonać analizy sytuacji osób starszych we współczesnym społeczeństwie informacyjnym. W przytoczonych wynikach

badań wykazano, że istnieje grupa seniorów między 60. a 64. rokiem życia, która coraz częściej sięga po nowoczesne urządzenia i użytkuje je w życiu codziennym. Jednak wśród osób powyżej 65. roku życia jest ona ciągle nieliczna (tab. 2). Może to wynikać ze lęku przed nowymi technologiami, który charakteryzuje tę grupę wiekową. Powód może stanowić także trudność z dostępem do tego typu urządzeń oraz brak umiejętności ich obsługi. Chcąc budować społeczeństwo oparte na wiedzy, nie sposób pominąć stale rosnącej populacji osób w podeszłym wieku, gdyż ich zagubienie wśród nowoczesnych technologii prowadzi do „cyfrowego wykluczenia”, a co za tym idzie, bezradności i braku samodzielności w codziennym funkcjonowaniu osób z tej grupy wiekowej. Brak samodzielności seniorów nie tylko prowadzi do pogorszenia ich jakości życia, ale także obciąża resztę społeczeństwa. Z tego względu wdrażanie idei kształcenia ustawicznego ma istotne znaczenie dla budowy społeczeństwa informacyjnego. Pogłębianie wcześniej zdobytej wiedzy, nabywanie nowych umiejętności obsługi urządzeń, podążanie za nowościami powinny cechować każdą osobę bez względu na wiek. Stworzenie odpowiednich warunków rozwoju dla starszych osób jest niezmiernie istotne dla ich prawidłowego funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie.

Streszczenie

Szybki postęp współczesnej cywilizacji charakteryzuje się ciągłym rozwojem nowoczesnych technologii, co skutkuje wprowadzaniem do codziennego użytku nowych i coraz bardziej skomplikowanych urządzeń. Dlatego niezbędne staje się permanentne zdobywanie wiedzy, a przede wszystkim umiejętności, które umożliwią obsługę urządzeń, takich jak komputer czy telefon komórkowy. Szczególną trudność z podążaniem za nowościami mają starsze osoby. Problemy seniorów z odnalezieniem się we współczesnym społeczeństwie informacyjnym mogą sprawić, że zostaną oni zepchnięci na jego margines. Takiej sytuacji ma przeciwdziałać kształcenie przez całe życie, które jest realizowane między innymi przez takie instytucje, jak Uniwersytety Trzeciego Wieku.

Gerontol. Pol. 2011; 19, 2: 107–111

słowa kluczowe: starzenie, edukacja, nowe technologie

Piśmiennictwo

1. Gajda J. Media w edukacji. Impuls, Kraków 2007: 136.
2. Frąckiewicz E. Sektor usług informacyjno-telekomunikacyjnych w ujęciu makroekonomicznym. *Firma i Rynek* 2006; 1: 12–15.
3. Papińska-Kacperek J. Społeczeństwo informacyjne. PWN, Warszawa 2008: 385.
4. Synak B. Problematyka badawcza i charakterystyka badań. W: *Polska starość*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002: 11–34.
5. Halicki J. Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Wydawnictwo Uniwersyteckie, Białystok 2000: 16.
6. Aleksander T. *Wszechnice polskie — dotychczasowy dorobek i potrzeba rozwoju*. Chowania, Katowice 2005; 2: 69–90.
7. Jopkiewicz A., Trafiałek E. Trzeci wiek bez starości, Uniwersytet Trzeciego Wieku w Kielcach w latach 1985–2000. Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2000.
8. Szarota Z. Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2004.
9. Leszczyńska-Rejchert A. Człowiek starszy i jego wspomaganie — w stronę pedagogiki starości. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2005.
10. <http://www.imsero.es/InterPresent2/groups/imsero/documents/binario/infppmm2008.pdf>.
11. White H., McConnell E., Clipp E., Branch L.G., Sloane R., Pieper C. A randomized controlled trial of the psychosocial impact of providing internet training and access to older adults. *Aging and Mental Health* 2002; 6: 213–221.
12. Morrell R.W., Mayhorn C.B., Bennett J. A survey of World Wide Web use in middle-aged and older adults. *Human Factors* 2000; 42: 175–182.
13. Segrist K.A. Attitudes of older adults toward a computer training program. *Educational Gerontology* 2004; 30: 563–571.
14. Xie B. Older adults, computers, and the Internet: future directions. *Gerontechnology* 2003; 2: 289–305.
15. Kurniawan S. Older people and mobile phones: a multi-method investigation. *International Journal of Human-Computer Studies* 2008; 66: 889–901.
16. Nasir M.H.N., Hassan H., Jomhari N. The use of mobile phones by elderly: a study in Malaysia perspectives. *Journal of Social Sciences* 2008; 4: 123–127.
17. Kopaniszyn I. Rola Internetu w rozpowszechnianiu informacji zdrowotnych wśród starszych osób. Analiza zawartości serwisu www.senior.pl. *Gerontologia Polska* 2007; 15: 14–20.
18. Batorski D. Korzystanie z nowych technologii: uwarunkowania, sposoby i konsekwencje. W: Czapiński J., Panek T. (red.) *Diagnoza społeczna 2005: Warunki i jakość życia Polaków*. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2005: 235.
19. Batorski D. Uwarunkowania i konsekwencje korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych. W: Czapiński J., Panek T. (red.) *Diagnoza społeczna 2007: Warunki i jakość życia Polaków*. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007: 274–275.
20. Batorski D. Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych. W: Czapiński J., Panek T. (red.) *Diagnoza społeczna 2009: Warunki i jakość życia Polaków*. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2009: 291.
21. Batorski D. Ku Społeczeństwu Informacyjnemu. W: Czapiński J., Panek J. (red.) *Diagnoza Społeczna 2003: Warunki i jakość życia Polaków*. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Warszawa 2003: 219–228.